

İkinci Toplantı

Saat: 15⁵⁰-17⁴⁰

Başkanlık Kuru :

Başkan : Bay Nuri Conker.

Kâtipler: Bayan Esmâ Nayman,
Bay İsmail Müştak Mayakon.

Başkan — Celse açılmıştır. Hasan Reşit Tankut tezinin izahına devam edecektir.

Hasan Reşit Tankut — (Devamla).

Hint - Avrupa ana şekli ise tag - dır

Grekçe : Daktilos

Parmak [¹]

Bu kelimelerin hepsinde ana kelime olarak tak ve tok buluyoruz. Tak ve tok kelimelerinin Türkçede şekilleri şunlardır:

1 — Tak şekli Tak = nişane, dağ
Takmak = değmek, isabet etmek } (B.T.L.)
Tak = dokunmak, üzerine koymak

Bunların, değmek ve teğmek şekli olduğu gibi, dek ve tek şekilleri de vardır:

2 — Tok şekli: 1) Tokmak (çağ), dokunmak, değmek (B. T. L.)
2) Tokumak (çağ), dokunmak, (Vânberi S. 159)

Yukarıya şekillerini sıraladığımız bütün bu kelimeler Panchronique bir sistemle etimoloji yapmanın ne kadar yerinde olduğunu göstermektedir. Şimdi bu kelimelerden birkaçının etimolojik analizini yapalım:

	(1)	(2)	(3)
Hint - Avrupa ana kökü	: tag	= ağ	+ at + ağ
Türkçe	: tak	= ağ	+ at + ak
Türkçe	: tok	= oğ	+ ot + ok

Bunun manası şudur:

1 — Ağ = ana köktür. Kuvvet, kudret ve hareket anlamındır.

2 — At = Bu anlama bir aksiyon ve ajan veren unsurdur.

[¹] Walde - Pokorny c. I. s. 121. Bu kelimeyi şüpheli olarak diş ve yemek manalarına gelen ed ve edont reconstitüe kelimeye bağlamaktadır.

(Ağ + at) = Ağat, Türkçede yükseklik ve meyilli hareket manasındır. Mezopotamya'daki «Akat» memleketinin adındaki mana gibi (A) nın aşınmasıyla çıkan (Kat) kelimesi en eski zamanlardanberi Allah manasındır. Şimdiki Gott, God gibi. Yeni Türk dilinde tabaka ve yükseklik manasına gelen kat dahi bunun kendisidir.

3 — Ağ = mananın taallûk ettiği süje veya objedir.

Böylece meydana çıkan (ag + at + ağ) = atag kuvvet ve hareketin tam ve mükemmel olarak bir süje veya objeye taallûku demek olur. Son morfolojik şekli tağ ve tak dır.

*
* *

Böylece tak veya tok kökünü meydana çıkarınca kendisine elemanlar katarak manasını derece derece nüanslandırmak kabil olur. Meselâ (. + n) ilâvesiyle

Gotça: Tekan

Flâmanca: Tokken

Türkçe: Takın, tokun çıktığı gibi. (. + ğ) ilâvesiyle eski Lâtince'nin tago'su çıkar. Bu tago'nun birinci hecesindeki bariz aksanı Güneş - Dil Teorisi kaynamış bir (ğ) ile ifade eder. O zaman bu kelimenin gerçek morfolojisi tağgo olur ki, bunu; sosyoloji ve fizyolojinin tazyığı ile yeni Lâtince zaten meydana çıkarmıştır. Ve bugünkü şekli tangodur. Nitekim eski Grekçe tiggano (dokunmak), yeni Grekçede tingano okunmaktadır.

(. + t) alarak Lâtincenin tactus'ı ve Fransızcanın tact'ı çıkar.

Buradaki (. + t) kelimedede ikinci bir fail veya mefulun bulunduğu anlatır. Esasen mana dokunma şeklinde isimlendirilmiş olduğu için fiille beraber kendisinde bir obje bulunması zarurîdir.

Bu kelimenin başka bir morfolojik şekli Lâtince parmak manasına gelen digitus dır [1]. Bize göre kelimenin manası dokunan ve dokunma fiili yapandır. Türkçe parmak rolünü göstermek demek ve dokunmak kelimelerinin yanında parmağın şeklini gösteren dik kelimesi ile beraber onun parça parça ve tane tane olduğunu gösteren diki, kelimesi de vardır (diki: tane, cüz'ü, Tühfetüzzekiye). Valde, digitus kelimesini parmakla göstermek ve sözle bir şey işaret etmek manasına gelen - deik [2] rekonstitüe kelimesinden getirmek ister (Lâtince dica

[1] Walde: ikinci tabı s. 233

[2] Walde p.: c. I. s. 776

«dice») ise de bu kökte tahlil etmekte olduğumuz tak ve tok kelimelerine ve demek fiilindeki dey köküne götürmek daha doğru olur. (Garp Türkçesinde) demek fiilinin aslı diyemek ['] tir. Bu (y) veya (ğ) kelime tasrif edilirken derhal kendini gösterir. Nitekim Yakutçada demek kelimesinin şekli (diä) [²] dir. Bu açık (a); (ğ) yi daha göze çarpar derecede gösterir.

Walde'nin yaptığı bu kök hakikatte Türk dilinde aynen vardır. (Deik) e verilen parmakla göstermek fiili değmek; ve sözle bir şey işaret etmek fiili ise diy veya dia da itiraz kabul etmeyecek bir parlaklıkla izah ediliyor. Hattâ Türkçe his manasına kullanılan duygu veya tuygu ile semî' manasına gelen duygu dahi bu cümledendir. Hattâ Lâtincesi dignus, eski İzlandacası tigenn olan degen ve değerli kelimelerinde de bu değmek aslı vardır. Çünkü bu kelime en eski Türk lehçesi olan Summerce de dahi [³] du, de, di) dir ki, eski şekli dug idi. Etiler bu kelimeyi (te) [⁴] biçiminde kullandılar. Bu etütte Türkçenin yalnız Hint - Avrupa dilleri ile mukayesesini düşünölmüş olduğu için Yakınasya, Mezopotamiya ve Sami dillerinden misal almadık. Ancak şimdiki demek kelimesinin dey ve dia şekillerinin ne kadar eski olduğunu aynı zamanda ötedenberi hem dille demek, hem elle işaret etmek manalarına geldiğini göstermiş olmak için bu misal alındı.

Manayi primitif devirlere çıkarınca kelimenin hayatında derhal bir vuzuh hâsıl oluyor, böylelikle bir kelimenin ilk defa hayata nasıl doğduğunu nerelerde nasıl ve hangi manalarda yaşamış olduğunu öğrenmiş oluyoruz.

İşte Güneş - Dil Teorisi'nin Panchronique esasa üstünlük vermesinin sebebi budur.

*
* *

Dactylo kelimesi bizi bu yolda aydınlatan bir kelimedir. Bu yapma kelimenin etimolojisi klâsik mektebe göre Grekçe daktylos a varır. Fakat orada kalarak bir adım ileriye varmaz, çünkü onların fonetik kanunları Synchronique ve nihayet Diachronique dir. Bunun içindir ki daktylo kelimesinin etimolojisinde büyük bir teşettüt vardır. Kimisi onu diş, tepe sivrisi gibi manalara irca etmek isterse de fonetik kaidelerine uymadığı için kat'i bir şey söyleyemezler.

['] Vambrey: s. 175

[²] Pekarskiy

[³] Deimel. Glossar s. 74, 79

[⁴] Delaporte "Grammaire Hittite" s. 175

Bazıları da önüne iki istifham işareti koyarak muallâkta bırakırlar [1].

Halbuki bu kelimenin şimdiye kadar üzerinde çalıştığımız (tak, dek, tek) ve (tok) ana kelimelerinden doğmuş olması gayet tabiidir. Çünkü Türkçede deydirmek ve tektirmek gibi gayet eski kelimeler var ki, bunların ana kısmı dekit ve tekittir. Grekçe daktylos'da da aynı anakökü buluyoruz. Etimolojik analizi bizi tenvir edecektir.

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Grekçe parmak : Daktylos	=	ağ	+ ad	+ ak	+ as	+ il + os
Lâtincede parmak : Digitus	=	iğ	+ it	+ ig	+ it	+ . + us
Türkçe : Değdir	=	eğ	+ ed	+ ey	+ id	+ ir
Türkçe : Tektir	=	eğ	+ et	+ ek	+ et	+ ir

Grekçe, Lâtincede ve Türkçe olan bu dört kelimedede ana kısmı yapan dört eleman tamamıyla yekdiğerinin aynıdır. Ve bunların manaları şudur:

- 1) ağ = Anaköktür, kuvvet ve hareket anlamıdır.
- 2) ad = Aksiyon ve ajan gösteren elemandır.
- 3) ig = Bu manayı üzerine alan obje veya süjedir.

Her üçü bir arada (ağ + ad + ik) = (ağadig) = (adig) kuvvet ve hareket yapan obje veya süje demektir.

Nitekim Türkçede atik ve etik [2] tamamıyla bu manayı verir. Zemin ve zamanı genişleterek primitif mefhumlara kadar varırsak atmak, itmek, etmek, ötmek gibi kendisinde kuvvete makrun hareket bulunan birçok kelimelerin bu yolla yapılmış olduğunu görürüz. Sansfigüre olarak ta kendisinde kuvvet ve hareket bulunan parmağa bu suretle digit ve dakit denilmiş olması kadar tabii bir şey olmaz.

4) İt, bu unsur; manayı başka bir obje veya süjede yapan ve vasfı yapıcılık, yaptırıcılık ve yapılmış olmaklık olan bir elemandır. Bunun içindir ki Lâtincede bu transizyon için lâzımgelen fazla bir unsur daha kullanılmıştır. O unsur da us dur.

Greklere gelince manayı daha geniş tuttukları için vazifesi genişlik, gayri şahsîlik olan (. + l) unsurunu da kullanmışlardır.

Bu kelimelerdeki (. + s) unsurunun vazifesini iyice tesbit eylemek lâzımdır. Yalnız; mesaha göstermeğe yarıyan elemanlar kelime morfolojisinde özgü rollerini yapamazlarsa onların (ğ) den geçme olduğu anlaşılır. Bu itibarla buradaki us ların da gerçekte birer (uğ) olması tabiidir.

[1] Walde - Pokorny, aynı eser, cilt. I. s. 121

[2] Garp lehçesi (Cevval)

5) Uğ manayı isimlendiren ve tamamlandıran elemandır. Şu halde daktylos ve (s) sukutu ile (daktylo) şu manayı vermelidir: (Bir kuvvet ve hareket sahibinin bu fiili ikinci bir obje üzerinde ve gayet geniş bir sahada tatbikıdır.

Kuvvet ve hareket anlamlı kelimeleri bildirirken Almanca Zeugen (doğurmak, işaret etmek, şahitlik etmek), Zeigen (göstermek), Ziehen (çekmek, çekip gitmek), Zeichen (işaret etmek) kelimelerini de gözden geçirelim.

1 — Zeugen (tsoygen) işaret etmek, şahitlik etmek, doğurmak
Walde - Pokorny'e göre bu kelimenin Hint - Avrupa ana kökü teg'dir.

Sanskritçesi : Takman = zürriyet, filiz, çocuk
Grekçesi : Tikto = doğmak [1]
Orta aşağı Almanca : Tügen = şahadet etme [2]

2 — Zeigen : Göstermek, işaret etmek

Klugeye göre Lâtincesi : Dicare = hususî merasimle tebliğ

Klugeye göre Lâtincesi : Dicere = söylemek [3]

Walde - Pokorny bu kelimeleri; Hint - Avrupa ana dilinde göstermek ve eski Cermen ve Lâtin dillerinde söz kullanarak bir şey göstermek ve söylemek manalarına gelen dik kelimelerine bağlar [4].

Yukarda geçen, Sumerceden başlayarak Türk lehçelerinde hem sözle hem dokunarak parmakla anlatmak demek olan dey; dek ve dia Türk kökleriyle bu deik kelimesi arasındaki morfolojik ve semantik birlik bize birçok şeyler anlatabilir.

Lâtince bunun başka bir şekli de dicare söylemek ve indicare [5] işaret etmektir. Böylece Fransızca indiquer ve index - indice gibi kelimelerin ne kadar Türk asıllı olduklarını öğrenmiş oluyoruz.

3 — Ziehen	: Çekmek, çekip gitmek	} [6]
Kluge'ye göre Gotça	: Tiuhan	
Eski Nordça	: Toga: Çekmek	
İngilizce	: Tug (tag) çekmek	
Cermen anakökü	: Tug: çekmek	
Lâtince	: Ducere: sevk etmek, çekmek	
Keltçe (orta kimir)	: Dıgaf: çekerim	
Hint - Avrupa	: Duk: çekmek	

[1] Walde - Pokorny cilt 1. s. 715

[2] Kluge ay. eser. s. 709

[3] Kluge ay. eser s. 706

[4] Walde - Pokorny cilt, 1 s. 776

[5] Walde, "Lateinisches Etymologisches Wörterbuch" 2 inci tabir s. 231

[6] Kulge. ay. eser s. 710

4 — Zeichen Alâmet, işaret, eser.

Kluge'ye göre	Gotça	Taikns : işaret.	} [']
Eski Nordça		Teiken : işaret.	
Eski Saksça		Tekan : işaret.	

Bu dört kelimenin hepsinde de asıl olan tek, tak olduğu halde herbirisini ayrı ayrı köklere irca etmek gayreti beyhude emek harcamadan başka bir şeye yaramaz. Asılları onomatope'dir, diyenler de aldanırlar, çünkü bu suretle yalnız tarihî devrelerde dolaşmış ve ancak lehçeler arasında mukayeseler yapılmış olur. Halbuki asıl dilin kaynağı tarihten öncelere kadar uzanıp giden asıl ve ezeli bir köktür. Buna inandığımız içindir ki, bizim teori zamansız ve toprak hududu olmadan etimoloji yapabilmekte ve kelimeler arasındaki semantik tefavütü derhal aydınlatabilmektedir.

Şimdiye kadar Güneş - Dil Teorisi'nin iki karakteristiği üzerinde çalıştık; yeniden hatırlamak için bunları tekrarlıyalım:

1) Her kelimedede muhakkak bir (ğ) anakökü vardır.

2) Güneş - Dil Teorisinde fonetik sistem pankroniktir. Bu iki saha içinde yaptığımız ufak ve dar tetkik davamızın ne kadar şümüllü ve kat'î neticelere vardırıldığını göstermiş bulunuyor.

Konuşulmuş ve konuşulmakta olan dillerin bütün malzemesini güneşin vasıflarında ve onların delâletiyle çıkan manalarında toplayıp gruplara ayırmak ve her grup için de semantik cevherine göre binlerce kelime ve söz tetkik eylemek kabil olduğunu da öğretti.

Şimdi bir de Güneş - Dil Teorisi'nin Paleo - Sosyolojik sahada semantik tatbikini tecrübe edeceğiz. İntihap ettiğimiz kelime bugün Almancada yaşamakta olan ve dua etmek manasında kullanılan berendir.

Alman dilinin en mükemmel etimolojik lûgatini yazmış olan Kluge bu kelimeyi yine Almanca rica etmek manasına gelen biten kelimesine irca eder. Ona göre:

Got	:	Bidjan	yalvarmak, rica etmek
Anglosaks	:	Biddan	» » »
Eski Nord	:	Bidhja	» » »

dır. Cermenceden önceki kökü Bheidh yahut = Bhidh idi.

Grekçesi : Pith (fith) = istirham etmek, rica ile elde etmek.

Lâtincesi: Fido = Birisine teslim olmak.

Cermence sebat ve itimatla beklemek manasına gelen bıdan kelimesi bu kelimeye bağlanabilir [2].

[1] Kluge ay. eser s. 706

[2] Kluge ay. eser s. 60

Walde - Pokorny [1] de daha öteye varabilmiş değildir. Yalnız kar'i olmamakla beraber iğilmek anlamına gelen Hint - Avrupaî Bhedh kelimesini de bu arada zikrelemek ister. Fakat ibadet yolunda dua ve niyaz etmenin insanlıkla beraber başladığını gözönünde tutarak bu kelimelerin kökünü zaman ve mekân bakımından daha uzaklara götürmek elbette ki hem doğru hem lojiktir. Nitekim muhtelif Türk lehçelerinde bu kelimeler aynen yaşamaktadırlar. Hattâ çok eski Türk lehçelerinden biri olan Sumercede dahi bu kelime aynen yaşıyor.

Batan	: Telkinci Rahip	(Deimel, glosser)
Ağabıtta	: Hayır dua ile selâmetlemek, ölülere dua okumak.	(Pekarski. Yak. S. 14)
Ağabıttan	: Dua okumak (Pekarski. Yak. S. 14)	
Ağabıttah	: Bir Rahibe teslim olmak (Pekarski. Yak. S. 14)	
Gütmek	: İyman etmek, dua etmek (Çağatay, Orhun, Radlof. S. 1897)	
Büdüm	: İyman etmek, sadakat (Televut, Radlof. S. 1409)	
Badalmak	: İyman etmek, ısrar etmek (Kırgız, Radlof. C. IV.)	

Bu kelimeler yukarda geçen Hint ve Cermence kelimelerin hem semantik hem morfolojik bakımından aynıdır. Hepsinde de asıl olan dua, niyaz, iyman, bir kimseye bağlanmak, ısrar (dinde) manalarıdır.

Yalnız Yakutçada anakök aşınmamıştır. Anakökü kaldırdığımız vakit kalan kısım Hint - Cermen dillerindekilerin aynı olur. Güneş - Dil Teorisi'ne göre yapılacak bir analiz bize bu kelimelerin gerçek manalarını verecektir. Etimolojik analizleri şunlardır:

		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Got	: Bidjan	=	iğ + ib +	id + iy + an		
Anglosakson	: Biddan	=	iğ + ib +	id + iğ + an		
Eski Nord	: Bidhya	=	ig + ib +	id(h) + iy + ağ		
Grek	: Pith	=	ig + ip +	i(h) + . + .		
Lâtin	: Fido	=	iğ + if +	id + . + oğ		

Türk lehçelerindeki aynı kelimeler:

Yakut	: Agabıttan	: ağ + ab +	it + ağ + an
Yakut	: Agabıttah	: ağ + ab +	it + ağ + ah
Televut	: Büdüm	: uğ + ub +	üd + . + um
Televut	: Badalmak	: ağ + ab +	ad + . + al

Bu kelimelerden ilkönce rica ve dua etmek manası çıkaralım.

[1] Walde - Pokorny ay. eser C. 11 s. 140

1) İğ = anaköktür. Esas ve hararet ve mecazî manasıyla aşk anlamınadır.

2) İb = anakök anlamını kendisinde tecelli ve temessül ettiren prensipal köklerdenidir.

(ig + ib) = (ib) (ep) hatıra, zihni kuvvet manasına gelir ki (Garp lehçesi B. T. L.) bizde daha fazla menfi şekli kullanılır, (ipsiz) gibi.

Ağap şekli ise Grekçede muhabbet demektir. Bu kelimeyi bazı âlimler aga (çok) ve pa (elde etmek) kelimelerine bağlamak isterlerse de Boisacq etimolojisini karanlık görmektedir [1]. Walde - Pokorny de, fakat şüpheli olarak büyük manasına gelen Hint - Avrupaî Meg (h) yani Grekçe megalo kelimesine irca eder.

3) İt = bu mananın bir obje veya süjede yapıldığını gösterir elemandır. Bu suretle meydana çıkan kelime igibit veya agabittir ki Türk lehçelerinde baba, kâhin ve babamız manalarını verir [2]. Arap dilinde yaşryan şekli âbittir.

Anakök düşünce, bit kalır ki, bunun pit ve pita şekli Hint lehçelerinde peder demektir [8].

4) Iy = üzerinde bu mananın vukua geldiği obje veya süjedir.

5) An = mananın bu objeye çok yakın ve bitişik olarak bulunması demektir.

Bu suretle Gotça Bidjanın etimolojik şekli igbidiyan ve manası kuvvet ve hararet ve bunlar delâletiyle aşkın bir obje veya süje muhitiinde tecellisi demek olur. Ve Gotça bidyan kelimesinde kastedilen mana da bundan başkası olamaz.

Gerek Hint-Avrupa dillerinde, gerek Türk lehçelerindeki bu kelimelerin hepsinde dua, niyaz, iyman, bir kimseye bağlılık, ısrar (dinde) manalarını bulmuş, şimdi, ona bir de aşk ve muhabbet anlamı katmış bulunuyoruz.

Tahlilden çıkan elemanların Güneş - Dil Teorisi'nce tesbit edilmiş rolleri bize kelimeler arasında nüans farkını derhal tebarüz ettirir. Kelimeler bize polisemi bakımından büyük bir saha açmış olduğu için bunların hepsine ana olacak bir kelime bulalım. Bu kelime anakök (g) ye bitişmiş bir (v. + b) den olma yani (ağ + ab) ab'dır.

[1] Boisacq. Dictionnaire étymologique de la langue grecque

[2] Pekarski (Yakut. s. 13)

[3] Walde - Pokorny - ay. eser c. II s. 71

(Ağab) ana kelimesinin sonuna (. + t) gelince ağabit [1] yani papaz, ruhanî ve babamız kelimesi meydana çıkmaktadır. Bugünkü Arapçada bu kelimenin âbit olarak yaşadığını öğrendik. Bu kelimenin Âramice abba [2] dan Hint - Avrupa dillerine:

Almanca	: Abt	} Manastırlara mahsus (Başrahip)
İngilizce	: Abbât	
Muahhar Lâtinçe	: Abbât - em	
Anglo Saksonca	: Abbot	
İtalyanca	: Abate	

olarak geçtiği kabul edilirse de çeşitli morfolojilere girmiş olan bütün bu kelimelerin Yakut lehçesindeki ağabitten rüredığı meydandadır. Bu kelimelerin Türkçeliği başka bir yolla da izah edilebilir. Ab Türkçede olduğu gibi Hint - Avrupa dillerinde de baba demektir (at dahi öyledir) nitekim: Bu kelimelerin sosyolojik devirlere nasıl geçtiğini tetkik edelim: Ağap ana kelimesine (. + t) unsuru ilâvesiyle papaz, rahip ruhanî manaları veren ağabit çıkar ki, bunun:

Arapçası	: Âbit	} Manastırlara mahsus başrahip
Almancası	: Abt	
İngilizcesi	: Abbot	

Bu suretle Alman ve İngilizce kelimelerinin Âramiceden geçmiş olsa bile Türk asıllı olduğu meydana çıkar ve Hint - Avrupa dillerinde baba, aile reisi demek olan *apt* ve *ap* kelimelerine Güneş - Dil Teorisi'nce failiyet ifade eden (. + t) inzıam edince babalık, sahiplik, büyüklük yapmak demek olan *abt*, *abbot* çıkmaktadır.

Hint - Avrupa	: Apa	: Baba, büyük
Greke	: Appha	: »
Got	: Aba	: Aile reisi
Eski İzlanda	: Afi	: » »

dir. Ağabit kelimesinin son morfolojik şekillerinden biri de Bıt dır.

Bıt kelimesi alternans vokalik ile büt, bat, but, bet şekillerini alabildiği gibi, kategorileri dahilinde vokal değişimi ile de pat, put, püt, pet, pad, pud, püd, ped de olabilir. Ana kökün bütün manalarına sahip olan bir varlık demek olan bu kelimenin muhtelif dillerde, muhtelif manalarını arıyalım.

Türkçe Bütçü	: Mutekit, müemmen (Uygur B. T. L.)
Bütmek	: İman etmek, sebat etmek, sadık olmak (Uygur B. T. L.)

[1] Pekarski ay. eser s. 13

[2] Kluge ay. s. 4

Betmek	:	İman etmek (Kazan B. T. L.)
Butmak	:	İman etmek (Behçetülhakayik)
Bütgin	:	Müemmen (Kıyası Rıpguzi)
Bütöy	}	: Hamail, muska (Kazan Radlof C. IV.)
Bötöy		
Büdik	:	Raks, dans (dini)

Hint - Avrupa dillerinde de [1]

Hint - Avrupa k. Bheudh arz ve takdim, dua, heyecan, vecd hâli.

Sanskrit : Bodhatı = Uyanıktır.

Eski İzlanda : Bjodha = Sunmak, takdim etmek.

Bütün bu kelimelerde ana kısmın put ve bud olduğu meydandadır.

*
* *

Ağabit kelimesi (. + l) alarak agabital olunca kelimenin manasında bir genişlik ve gayrişahsîlik hâsıl olmaktadır.

Etimolojik analizi şudur:

(agabit) + al.

agabital (alelittlak rahip) veyahut rahiplere mahsus olan aşkın hudutsuzluğu demektir ki, bunun Yakut lehçesinde yaşamakta olan şekli abıdaldır. Yakut lehçesinde bu kelime ile şaman rahiplerinin erkeklerine mahsus bir lâkap kastedilir [2]. Arap diline ebdal diye geçmiştir. Araplar kendi gramerlerine uydurarak bu kelimeyi cemî farzeder ve bedel şeklinde bir de müfret çıkarırlar. Kendilerince kelimenin manası Allah aşkı ile hüviyetini değiştiren demektir [3]. Dilimizde yaşrıyan aptal ve budala kelimeleri zaman ve sosyolojiye göre mana değiştirmiş ve polariteye misal olmuş kelimelerdendir.

Bu kelime dinî manasıyla bugünkü frnasızcada Fidéle olarak yaşıyor.

Etimolojik analizleri alt alta getirirsek hakikat meydana çıkar:

		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Yakut lehçesi	: Abidal	=	ağ	+ ab	+ id	+ al
Arapça	: Ebdal	=	eğ	+ eb	+ ed	+ al
Arapça	: Bedel	=	eğ	+ eb	+ ed	+ al
Franızca	: Fidéle	=	eğ	+ ef	+ ed	+ el + eğ

[1] Walde - Pokorny ay. eser s. 147 c. II

[2] Pekarski, Yakut c. I.

[3] Kamus tercümesi

Kelime unsurlarının tamamıyla yekdiğerinin aynı olduğu meydandadır. Halbuki Fransız etimologları bu kelimeyi ancak lâtincede iman manasına gelen fides kelimesine çıkarabilirler [1].

Bu kelimenin tetkiki bize bir onomastik saha açmıştır. Arapların Heytal ve cemi sıygasiyle Heyatile dedikleri (Eftalit) lerin adı bu kaynaktan, yani aptal kelimesinden çıkmaktadır. Ortaasyada ve Çin Türkistanında aptal denilen etnik bir zümre yaşamıştır. Efganistandaki, Dürani kabilesine vaktiyle abdali veya avdali deniliyordu ki, bir zamanlar bu ismin Ak - Hun veya eftalitlerin etnik adı olan aptal ismiyle münasebeti olduğu da iddia edildi. Aptallar Anadoluda ve Rumelinde Rum Aptalları ismi altında ehemmiyetli fakat serseri bir zümre halinde ve asırlarca yaşadılar [2].

But ve put ana kelimeleri meselâ (V. - m) unsuru olarak manayı bir egoda toplar. Türkçede dürüst adam ve namusluluk manasına gelen püdüm (rel. Radlof) gibi yine (. + r) unsuru olarak bir fiilin bir obje veya süje üzerinde tekarrürünü anlatır. Lâtincede utanma ve hayâ manasına gelen (puder) ve Fransızca (pudeur) de olduğu gibi.

Elemanların rolünü bu kelime ile tetkik etmek kuvvetli neticeler verebilirse de mevzu müsait olmadığı için vazgeçiyorum.

(Agab) yani ab ana kelimesine (V. - ğ) ve bu kategoriden elemanlar ilâvesiyle esas, Allah mefhumlu birçok kelimeler çıkar, meselâ:

Türkçe :	Bay	=	Asil, zengin, gani.
	Baya	=	Allah
	Beya	=	Allah, kadim (Çağatay B. T. L.)
[3]	Bayat	=	» » (Çağatay, Uygur, Radlof)
	Bağı	=	
	Bağı	=	Sihir, efsun (Lehçei Osmanî)
	Büğü	=	Sihir
	Büyük	=	Âlî, bâlâ, celil, cesim, muazzam (Hep Allah isimleri)
	Bik	}	= Âmir (Çağatay Lûgati)
	Bek		

Bunlara mukabil Hint - Avrupa dillerinde [4]:

Avesta :	Bağa	=	Allah, Efendi
Slav :	Bog	=	»

[1] Bloch, ay. eser. c. I. s. 297

[2] Fuat Köprülü. "Türk Halk edebiyatı ansiklopedisi cüz I." "Aptal makalesi".

[3] Kutdagu Bilig, "Oğan bir Bayat kim kamudkin uza"

[4] Walde - Pokorny, ay. eser c. II. s. 127

İngiliz : Big = Büyük
Slav : Bogat = Zengin

dir.

Bütün bu kelimelerin aynı kaynaktan geldiğini etimolojik tahlile hacet kalmadan anlayabilmek zor değildir.

*
* *

Güneş - Dil Teorisi Paleo - Sosyolojik sahada tetkik etmek istediğimiz kaidelerini bize kâfi miktarda misallerle verdiği gibi hangi dilde olursa olsun meçhul kalmış lengüistik düğümleri tabii ve mantikî bir kolaylıkla çözüp açabileceğini de öğretmiştir.

*
* *

Şimdiye kadar polisemiye analitik olarak tetkik etmiştik. Şimdi de bunu sentetik olarak tetkik edeceğiz. Bunun için de ilk hayatın primitif tezahürlerine göre eşya seçecek ve yalnız maddî hayat içinde çalışacağız ve anakökün asıl, esas, kuvvet ve toprak manalarını alacağız:

Bu bahsin bir de maddî cihetini yani kuvvet semanteminin madde ve eşya ile imtizacını tetkik edelim.

Asıl, esas ve kuvvet anlamlarında (ğ) bir (v.+b) alınca ağab olur. Bunun muhtelif dinî manalarını yukarda görmüş idik. Son morfolojik şekli ile ab kelimesinin çeşitli manaları arasında yer, mahal ve toprak manaları da vardır.

Sumercede :	Eb	=	Mahal, yer	} Deimel, Glossar
	Ub	=	» »	
	İb	=	» »	
	Ab	=	» mesken	

Bu kelimeler bugünkü Türk lehçelerinde de aynen vardır.

Eb	} Hane, mesken (Çeşitli lehçeler, Radlof C. I.)
Ef	
Em	
Ev	
Ep	
İv	
Üğ	} Hane (Çağatay, B. T. L.) Mesken (Çağatay, Radlof C. I.)
Üy	
Öy	

Hint - Avrupa dillerinde bu kelime şöyle söylenir:

Walde - Pokorny'e göre bu rekonstitüe kelime kökü "au" ve daha sert olarak ave (gecelemek, uyumak) tır.

Hint lehçeleri :	Ava	=	Ev
Grekçesi :	laio	=	Uyurum
» :	Avlis	=	Geceliyecek yer, konak, menzil
» :	Avli	=	Mesken [¹], avlu
Almanca :	Av	=	Ada, sulak yer, sosyal
Anglosakson :	Eg	=	Ada
Eski Nordça :	Ey	=	»

Bu kelimeler bizim oda, avlu, ova ve yuva kelimelerimizin aynıdır.

Etimolojik analizlerini ilerde yapmak üzere şimdi tetkikimize devam edelim.

*
* *

Bu kelimelerin hepsinde mevcut olan hâkim eleman (V. + b) ve (kategorisi) dir. (V. + b) köküne (V. + K) elemanı ilâve edilince (Bük) kelimesi meydana çıkar. Bu ilk insanların ilk defa olarak barındıkları yerlerdir. Bunun manaları şunlardır:

Bağ	:	Köşe, kavis, iktidar, meşcere (Çağat. Rad. C. IV.)
Puk	:	Bent (Garp lehçesi)
Büge	:	Bent (Televut Rad. C. IV.)
Bük	:	Meyva bahçesi
Buğu	:	Bağ (Altay. altay grameri)

Bük kelimesinin topoğrafya bakımından tarifi şudur:

«Sık ormanlık içinde yokuşlu boğaz. Yol geçen ağaçlık tepe (B. T. L.)» dir. Fakat daha ziyade nehir kavisleri arasında kalmış toprak parçalarına denilir. Nehirler sert ve yüksek yerlere rasgelince kıvrılarak büyük kavisler yaparlar. Bu kavislerin arasındaki münhat toprak daima otlu ağaçlı ve suludur. Ekseriya sık yılgın ormanlarıyla kaplanır. Fleuvial medeniyet devrinin insanları suyu bol, güneşi müessir ve toprağı kuvvetli olan Bük'lere sığınmışlardı. Bük'ler tabiatın şiddetlerine olduğu kadar hayvanların hücumuna da mâni oluyordu. Duvarlı ve surlu site hayatını ve medeniyetini ev ve otağ kurmayı doğuran işte bu Bük hayatıdır.

[¹] Walde - Pokorny, aynı eser c. I. s. 19

Bunlar bidayette kaplanların yatağı idi. Kaplanlar uzaklaştırılınca tilki ve tavşan gibi küçük hayvanlara yatak oldular. Sonraları insanların obaları ve hayvan sürüleri oralara doldu.

Bük, hâlâ şimdi primitif hayat yaşayanlar için olduğu gibi ilk insanlara emniyet, huzur, gıda, hararet temin ve kuvvet telkin eden bir obje idi. Onlar, nehrin kavsinden ilham alarak yaylarını yaptılar. Yataklarının etrafını ve üstünü çevirdiler. Güneş ve gökte gördükleri Bük (kavis) lerde kendileri için akıl ermez, güç yetmez kudret ifadesi vardı. O kubbenin arkasında kim bilir ne kadar belâlar bağlanmış ve felâketler zincirlenmişti. Küçük mikyasta bir gök ve Bük olan evlerin yapılışı da buradan mülhem olmak tabiidir. Bük kültürü adını verebileceğimiz bu hayatı sentetize eden bu elemanların hepsi dönüp dolaşıp kuvvete ve dolayısıyla (ğ) ile ifade ve işaret ettiğimiz Güneşe rücu etmektedir. Şu halde:

Bük = üğ + üb + ük tür.

1) Uğ = kuvvet, asıl ve esas ifade eden anaköktür.

2) Ub = anakök anlamını kendi üzerinde temessül ve tecelli ettiren prensipal köktür.

3) Uk = manayı isimlendiren ve tamamlayan elemandır.
bu halde:

Buk = (ugubuk) = (uğ + ub + uk)

Kendisinde tam ve mükemmel kuvvet ifadesi bulunan obje demek olur. Primitif insanlar hayat ile en yakından ilgili müsbet ve menfi her kuvveti kendisinde buldukları için bu şekildeki yataklarına ve yurtlarına Bük ismini vermişlerdir .

(Bük) teki ağaçlık manasını Hint - Avrupa dillerinde de buluyoruz:

Not: Bu tezde müdafaa edilecek olan nokta Güneş - Dil Teorisi'nin bazı karakteristikleri olduğu için misal getirmekte gayet kıskanç davranılmıştır. Yoksa, meselâ: Bük ana sözünden türemiş kelimeler sayılmıyacak kadar bir çokluk gösterebilir. Ağaçlık ve ağaç manaları veren Hint - Avrupa «Bük» lerinden:

Fransızca	:	Bocage	küçük orman
Eski Lâtinçe	:	Boscus	» »
Grekçe	:	Pyxksos	şimşir ağacı
Lâtinçe	:	Buxus	» »

Kutu manasına gelen İngilizce Box, Almanca Büchse, Fransızca Boite kelimeleri önceleri yalnız şimşir ağacından yapıldıkları için bu isimleri almışlardır.

İngilizce Bush: çalılık
Almanca Busch: Çalılık.

Fransızca orman ve odun manasına gelen Bois kelimesi bunlardan çıkmaktadır [1].

Almanca: Buche = Kayın ağacı.

Not: Önce mektuplar ağaç kabuklarına yazıldığı için kitabın adı Buch kalmıştır [2].

Türkçe hat, kitabe, mektup manalarına gelen Bicik (B. T. L. Uygur) ve Picik (Altay, Televut, Radlof) bu kelimenin aslıdır. Şu halde Biçmek manasına bir yazı aramak doğru olur. Davayı kesip biçti dediğimiz zaman onu yazı ile tesbit etti manasına almalıyız. İlk yazının Lineal olduğunu gözönünde tutarak bu kelimenin manasına erebiliriz.

Eski Nordça	:	Bok	Kayın ağacı
Lâtinçe	:	Fagus	» »
Grekçe	:	Fagos	Meşe dir.

Bu kelimeler Türkçe meşe ile birlikte Bük'e vardığı meydandadır. Analizine lüzum yoktur.

(V. + K) elemanı aynı zamanda (manaya ve panseye hareket ve faaliyet verdiği [3] için Bük kelimesinde kuvvet ve kudret özlü bir hareket ve faaliyet dahi hissederiz. Bunun birkaç misalini verelim:

Bük : Kuvvet kullanarak bir objenin istikametlerini değiştirmek hareketini işaret eder bir sözdür.

Bükmek fiilinde düşündüğümüz kuvvete dayanır hareket gibi bu kelimenin sonuna bir (ğ) gelerek hem kuvvet ve hem hareket manaları vücutta gelmiştir.

Büke (ğ) = Pehlivan, yiğit, atlet (İhe Rüşoti. Orhun. satır 17)

Böke (g) = Kahraman, şampiyon, kuvvetli (Garp lehçesi) ve figüre manada da.

Bükü (ğ) = hekim, âkıl, âlim (Kaşgarî C. III. S. 173) Yılanların totem oldukları devirlerde kuvvetleri ve hareketlerindeki bu kökler gözönünde tutularak kendilerine Bük kelimesinden ad çıkarmışlardır:

Büke : Büyük yılan (Kaşgarî C. III. S. 172)

Yalnız Bük olarak kuvvet ve hareket ifade eden bu kelimeyi Indo-Öropeen dillerinde, Almancada biegen (Bücken, Beugen) Fransızca boucle de buluruz. Biegen in:

Sanskritçesi	:	Bhaj	:	Bükmek, iğmek
Grekçe	:	Feugein	:	» (kaçmak)

[1] Bloch ay. eser c. I. s. 87

[2] Kluge, 82

[3] Etimoloji, morfoloji, fonetik ve semantik bakımından Türk dili.

Lâtnice	:	Fugere	:	Kaçmak
Gotça	:	Biugan	:	Bükmek, iğmek
İzlanda	:	Beygja	:	» »
Anglosakson	:	Bugan	:	» »

dır [1]»

Bu suretle Bigen kelimesinin tamamıyla bizim Bükmekten geldiğini öğrenmiş oluyoruz. Daha ziyade aydınlatmak için birkaçının etimolojik analizini yapalım:

			1	2	3	4	5
Türk	:	Bük	=	ug + uf	+ uk	+ .	+ .
Sanskrit	:	Bhaj	=	ağ + ab	+ aj	+ .	+ .
Grek	:	Feugein	=	uğ + uf	+ eg	+ en	+ .
Lâtnice	:	Fugere	=	uğ + ub	+ og	+ or	+ eğ
Anglosakson	:	Bugan	=	uğ + ub	+ ug	+ an	

Bu kelimelerin hepsinde Bük anasözüne tekabül eden (1, 2, 3) elemanların hepsi de krymet bakımından yekdiğerinin aynı ve binaenaleyh hepsi bir asıldandır.

(Boucle) e gelince: Bu kelimeyi Bloch [2] Lâtincede yanak manasına gelen Bucca'nın tasgir ismi olan Buccula'dan getirmektedir. Ona göre: Şişmiş yanak manasından alınmış olan Bouche (ağız) da bu kelimedenden olmalıdır. Değerli âlimin bu buluşu tamamıyla yerindedir. Çünkü bu da büküntü ve kavis gösteren Bük anakelimesine varıp dayanıyor. Türkçede de kavis ve yuvarlak şekil gösteren vücut kısımlarının isimlerinde bu bük mevcuttur [3]. Bugrek (böbrek) ve Bükür (böğür, böbrek) [4] te olduğu gibi, esasen Boucle kelimesi Bük anasözüne (hudutsuzluk ve çokluk ifade eden) (. + l) takılmasıyla hâsıl olmuş Türkçe bir sözdür. Bükül gibi.

Bük kelimesinin Bek şeklinde de kuvvet ve hararet anlamları vardır. Bek, Türkçe sert madde ve kudretli şahıs demektir. İnsan olarak uçta ve başta olana da bek derler. Bunun Bak, Bağ, Buğ ve Bay, Bey şekli malûmdur: Bakan, bağlı ve bekçi kelimelerindeki aksiyon, bakmak tarikiyle bir obje üzerinde kuvvet ve hararet vücade getirmek demektir ki, bunun Hint - Avrupa dilinde yaşayan akrabalarından:

İrlandaca	:	Bac	:	Çengel	} [5]
Lâtnice	:	Beccus	:	Gaga	
Fransızca	:	Bec	:	»	

[1] Walde - Pokorny, c. II, s. 148, 144

[2] Bloch c. I. s. 91

[3] Radlof c. IV

[4] Kaşgarî c. I. s. 301

[5] Walde ve Bloch bu kelimeleri Keltçeye irca ederler. W. s. 86, B. C. I. S. 74

Bu kelimelerin Türkçesi ibik tir.

Almanca	: Wache	: Bekçilik, nöbet, uyunmak, beklemek
Eski Nordça	: Waka	: » »
Anglosakson	: Wacu	: » »
İngilizce	: Watch	: »
»	: Wake	: Uyanık olmak
Gotça	: Wakan	: » » { ¹ }

Bu kelimelerin bizim Bak tan ve binaenaleyh Bük ten geldiğini kabul etmek kadar tabii bir şey olamaz.

*
* *

Tabii Bükler dolup ta insanlar taşınca sun'i Bükler yapmak lâzımgeldi. Bunun için derelerin münasip yerleri bulunuyor, bu suretle nehir mecraları değiştirilerek su kavisleri ve yarımada lar vücade getiriliyordu. Böyle; insan eliyle yapılmış Büklerde bir fiil tahakkuk ettiği için onlara Büket te dediler. Bu kelimenin (Bük + et) ten yapılmış olduğu meydandadır.

Buketler yapılmağa başladığı zaman insanoğlu vahşi hayvanları uzaklaştırmış, tabiate hükmünü tattırmağa başlamıştı. Bir Psycho-Sosio-logie ile ev ve yurt pansesi edinmiş ve onları içtimai bir teessüs haline getirmişti. Yapıp kabilece içine sığındığı bu kabil yerlere Büket diyordu:

Türkçe :	Büket	: Bend (Çağ. Pavet de Court.)
	Böket	: » (Çağ. Rad. C. IV.)
	Böget	} » (Garp Türkçesi)
	Büget	
	Büvet	
	Bögöt	Mania, sed (Kırgız Rad. C. IV)

Ve figüre anlamda:

Beket	: Hudut, hudut karakolu (Garp T. ve Kırgız)
-------	---

bekitmek, bekütmek, beketmek, böketmek yani tahkim, tarsin, takviye kelimeleri hep aslın mecazi medlûllerine işaret eder. Bu kelimeler de Bük aslına (. + t) katılarak olmuş kelimelerdir.

[¹] Kluge, ay. eser. s. 663

Yakut lehçesi: Bögötüy: Sağlamaşmak, muhkemleşmek,
berkimek [1]

» » : Bögötük: Sağlamak, muhkem, berk.

Bu kelimelerde (. + t) nin Güneş - Dil Teorisi'nce tesbit edilmiş (yapıcılık, yaptırıcılık, yapılmış olmaklık ve bu fiillere hâkim olmak sıfatıyla sahiplik) anlamı çok bariz bir şekilde kendini gösteriyor.

*
* *

Bu kelimeye hem semantik, hem morfolojik bakımdan eş olan Hint - Avrupa kelimesi Almanca Bucht dir. Tark edelim:

Almanca	:	Bucht	=	Küçük liman, mersa, koy
Garp Jermencesi	:	Buhti	=	Bükülme, kıvrılma
Orta İngilizce	:	Boght	=	Bükülme, kıvrılma
Ortaçağ Almanca	:	Bocht	=	Bükülme, kıvrılma
Eski Nordça	:	Böt		

Bunlar daha dar ve hususî manalarında deniz sahilinin kıvrımları demektir ki, İngilizce Beach dir.

Kelimelerin bu manası ancak 17 inci asırda doğdu. Halbuki önceleri ehli hayvanlar için çevrilmiş yatak yeri demektir. Şimal Almancasındaki Saubucht (domuz yatağı) gibi. Aile hususiyeti başlayınca bu kelime yatak, yatılacak yer ve örtü gibi hususî mahiyetler almağa başladı. Meselâ:

Buyet	:	}	Yastık, hamut yastığı (Balintın), (Kazan Lûgati)
Bövet	:		
Pivet	:	Yastık, hamut yastığı (Çuvaş Lûgati, Passonen)	
Pit	:	Kılıf (Çuvaş Lûgati S. 198)	
Vid	:	Örtmek, giydirmek, gölge yapmak (Çuvaş. Solotnitzki Lûgati S. 27)	
Vide	:	Abır (Çuvaş. Passonen S. 203).	

Görülüyor ki, bu büyet insanlar için bir merci ve makar olmuştur. O halde yatmak kelimesini de ona irca etmek lojiktir. Zaten yatmanın etimolojik analizi bizi o hakikate vardırır.

Analiz şudur:

(1) (2) (3) (4) (5)
Yatmak : ağ + ay + at + am + ak

Birinci, ikinci ve üçüncü unsurun teşkil ettiği kelime yattır. Yatın birinci element olan ğ. ve dolayısıyla b unsuruna değişebileceği için bunu

[1] Pekareki s. 516

bayat olarak okuyabiliriz. Nitekim Türkçede bayat [1] kadîmullah, ezeli manasında kullanılmaktadır. Ve sade yat şeklinde muhafız manası da vardır, Yatgak [2] da olduğu gibi. Bu kelimenin Arapçada yaşyan morfolojisi Bayt ve Büyüt tür ki, bizim Buge'ten hiçbir ayrısı gayrısı olamaz.

Not: Bu buket kelimesinden yatak, mesken ve barınılacak yer manalarını veren birçok kelimeler üremiştir:

Lâtince	:	Habitare	=	İkamet etmek
Eski Slavca	:	Obitati	=	» »
İngilizce	:	Abide	=	» » , kalmak

Şu halde Fransızca Habitation ve Habiter kelimeleri buketten olmak gerektir.

Bu manada Hint - Avrupa kelimesi yatak manasına gelen bettir. Bu kelime de bizim buket kelimesinden değildir.

Analizleri altalta getirilince vaziyet tamamiyle aydınlatılmış olur:

Almanca	:	Bucht	=	uğ + ub + uk + ut
»	:	Bett	=	eğ + eb + eğ + et
Türkçe	:	Buket	=	uğ + ub + ük + et
Arapça	:	Beyit	=	eğ + eb + ey + et

Görülüyor ki, dört kelimedede unsurun benzerliği her bakımdan aynıdır. Fakat arada bugün için büyük bir semantik farkı vardır. Bu fark acaba nereden ve nasıl çıkmıştır? İşte Güneş - Dil Teorisi'nin Lengüistikte Pankronik usulünü ve Paleo - Sosyolojiyi üstün tutmasının sebebi bu gizli değişim silsilelerini açıp ortaya atabilmek içindir. Ve en gerçek kelime tarihi ancak bu yolla yapılabilir. Şimdi Bett in Bucht dan nasıl çıktığını tetkik edelim:

Şimal Almancasında	:	Bett	:	Ehli hayvan ağılıdır. [3]
Norveç Lehçesinde	:	Bed	:	Bir hayvan yatağı [4]
İsveçcede	:	Baedil	:	Bir hayvan yatağı [4]

Bük ve buket önce hayvan yatağı idi. Sonraları bundan insan için barınılacak yer manası çıktı. Daha sonra ev ve yatak mefhumları belirdi. Bucht ile bett arasında da aynı sosyolojik devir vardır.

[1] Radlof, Çağatay, Uygur. c. IV.

[2] Kağarî

[3] Kluge ay. eser. s. 83

[4] Kluge ay. eser. s. 53

Meselâ:

Hint - Avrupa anakök	: Bhodh [1] = Eşmek, toprağı kazmak
Lâtince	: Fodere = Eşmek, toprağı kazmak
Litvanca	: Bedu = Çukur
Kymr	: Bedd
Breton	: Bez (dz) = Çukur, hendek

ve hayvan yatağı olarak ta:

Norveççe	: Bed = Hayvan yatağı, yuva
Eski İsveççe	: Baedhil

Anadolu lehçesinde (Betni) kelimesi hayvan ahırındaki yemliğin adıdır.

Örtü, yorgan gibi barındırıcı eşya olarak ta:

Eski Nodça: Bedhr [2] = Örtü, yorgan, tüy yatak [3].

Klugeye göre bütün Cermen lehçelerinde mevcut olan yatak manalı kelimelerin esası toprak içinde oyulmuş izbedir.

Bu suretle berr; çukur, hayvan yatağı ve nihayet yorgan ve örtü ve yatak olarak insan hizmetine girmiştir. Bu kelimelerin Türkçemizde

Baz	: Hendek (Karayim, Radlof C. IV.)
Biz	: Mağara (Çağatay. B. T. L.)
Biz	: Ağaç kovuğu, yuva (Azeri. Radlof IV. S. 1784)
Boz	: Ehlî olmıyan, ekilmıyen (Kamus tercümesi, Garp lehçesi)
Bos	: Meskûn olmıyan, تنها (Garp Türkçesi)
Basaga	: Mezar, kabir (Çağatay. B. T. L.)
Bozaki	: Serseri (Kırgız. Radlof. C. IV.)
Biski	: Beşik, salıncak (Pekarski. S. 477)
Miril	: Yüssüz ve çarşafsız yorgan (B. T. L.)

Bu Türkçe kelimelerde de yukardakiler gibi çukur, vahşi hayvan yatağı, insan yatağı ve nihayet yatak manaları bulduk. Şunular da giyinmeğe ve üst başa taallük eden kelimeleridir:

Böz	: Hırka (Tuhfetüzzekiye)
Beşmet	: Hırka (Kazan B. T. L.)
Bezek	: Elbise (Çulluk Kapan Lûgati)
Bizek	: Kıyafet (Mukaddemetüledep)

Bu kelimeler (. + t) unsuru alarak ta aynı manayı verirler.

Pusat	: Çamaşır, zırh ve emsali korunma aletleri	} B.T.L.
Post	: Hayvan derisi, nikap, makam, yer	

«Garp»

[1] Walde - Pokorny, ay. es. c. II. s. 188

[2] Kluge

[3] Feist. Etymologisches Wörterbuch der gotischen Sprache s. 53 ve Walde c. II.

Postal	: Bir nevi yün kumaş «Kazan»	} B. T. L.
Postav	: Bir nevi ayakkabı «Garp»	

Not: Burada dikkati çeken mesele (. + t) ile (. + s) elemanlarının müşterek rolleridir.

(. + s) Geniş bir saha ve oldukça uzun bir mesafe gösterir.

(. + t) ise aksiyon ifade eder.

Bundan evvelki kelimelerle bunların arasındaki bu (. + s) fazlalığı farkı bir psiko-sosyoloji tezahüründen başka bir şey değildir. Kavimlerin yaşadığı arazi ve tâbi oldukları yaşayış tarzları prensiplerine geniş saha ve uzun mesafe mefhumunu bolca canlandırdığı zaman mesafe gösteren (ç, ç, s, ş, z, j) unsurları derhal kendilerini göstermişlerdir. Daha sıkı ve dar bir sosyolojiye tâbi oldukları zamanda bu elemanların ortadan kalktığı görülür.

Eski fransızca:

Yeni fransızca:

Beste

Bête = Hayvan

Psturage

Pâturage = Mer'a

Bastir

Batire = İnşa etmek

de olduğu gibi.

Keusi, giyesi, çamaşır, elbise, melbusat (Garp Lehçesi) Hint - Avrupa dillerinde bunların eşleri şunlardır:

Sanskrit	: Vasanam	= Elbise	} [1]
Gotça	: Vasyan	= Giyinmek	
Lâtince	: Vestis	= Elbise	
Grekçe	: Gestra	= Giyinmek	

Böylece Paleo Sosyolojiden Tarihi Sosyolojiye kadar insan pansesinin eşya ile anlaşmasını adım adım takip etmiş oluyoruz. Bize bu imkânı vermiş olan Güneş - Dil Teorisi'nin bu tezde ancak şu aşağıdaki üç karakteristiğine temas etmiş bulunuyoruz:

- 1 — Güneş - Dil Teorisi, dil menşeyini aramak yolunda antropolojik;
- 2 — Dilin kurulması meselesinde Paleo Sosyolojik;
- 3 — Dilin inkişafı bahsinde Psiko Sosyolojiktir.

Fonetik tetkiklerinde biyo - fizyolojiyi ve Pankronik kaidelerini esas ittihaz etmiştir. Bu esaslar içinde bu tez hazırlanırken kaideler arasında en ufak mikyası bir abenksizliğe tesadüf edilmemiştir. Karşılaştırmalar ve ölçüştürmeler okadar kolay ve imtizaçlı olmuştur ki, kendini gösteren hudutsuz misal tufanı içinde kelime intihabı âdeta müşkülleşmiştir. Çünkü bulunan misallerin bütün elemanları hudut ve zaman

[1] Walde, ay. eser. s. 830

farkı olmaksızın aynı kıymeti ifade ve aynı hizmeti ifa edebiliyordu. Kaidelerin ilhamına uyarak teoretikman böyle olması lâzımgelir dediğimiz her morfolojiyi kastedilen semantik kıymetiyle ve yaşayan kelime olarak gerek Türk, gerek Hint - Avrupa gruplarında derhal bulabiliyorduk. Böylece kanaat ediyoruz ki: Güneş - Dil Teorisi; nasıl ölü dillerin en eskisi bulunan Sumerce ile Türk dillerinin en müstakil ve en uzakta kalmış olan Yakutçayı, Garbın; morfolojisi en çok değişen dillerine bağliyabiliyorsa öylece de; bazı mülâhazalar dolayısıyla dar ve verimsiz kalmış olan lengüistik kaidelerin üstüne çıkarak dil tetkik ilmini hakiki ve aydın mecrasına sokabilecektir. Ve yine Güneş - Dil Teorisi'nin ışığıyla bir prototürk dili gövdelenecek ve bu dil milletler arası lengüistik tetkiklerde anadil rolünü ifa edecektir.

Arzettiğim bu hamle hızını almış bulunuyor. Dava maksada götüren yolun tam ortasını buldu. Gayeden eminiz. İrade ve imanın kaynağı olan *Atatürk*'ün nuru ile beslenmekte ve gün geçtikçe elanımız yenilmez bir tufan gibi coşmaktadır. (*Alkışlar*).

Başkan — Hasan Reşit Tankutun okumuş olduğu tezi hakkında mütaleası olanlar usulüne tevfikân başkanlık kuruna bildirirler. Ve bundan sonraki celselerde mütalealarını serdedirler. Şimdi eldeki vakte ve gündemdeki izaha göre Ankara Tarih Dil ve Coğrafya Fakültesi talebesinden Sabahat Türkâyn vakte uyan bir küçük söylevi vardır. Okuyacaktır.

GÜNEŞ - DİL TEORİSİ'NE GÖRE : TOPONOMİK DİL TETKİKİ: HALİCARNASSE

Sabahat Türkân — Atatürk, Bayanlar, Baylar;

Ben Ankara Tarih, Dil, Coğrafya Fakültesi talebesindenim. Henüz ilk sömestrini takip ettiğim yeni türkolojinin verdiği sezgi ile profesörlerimizden aldığım bilgiye dayanarak bir toponomik tetkik ve analiz tecrübesi yapacağım. Mevzu için seçtiğim isim Halicarnasse'tır. Takip edeceğim metot yepyeni bir lengüistik teorisi olan Güneş - Dil Teorisi'nin kabul ve tesbit ettiği usuldür. Bu metoda göre Halicarnasse adının önce coğrafya, topoğrafya ve tarih bakımından kısa bir tetkikini yapalım:

Halicarnasse, bugünkü bodrumun eski adıdır. Ege kıyılarında ve bir körfez kenarında idi. Daha eski adı Cephyra (Kefura) olan bu site Karyalıların tanınmış müstahkem şehirlerinden biridir. Karyalıların Mısır ve Şimalî Afrika ile, hattâ bazı müdekkiklerin rivayetine göre Atlas Denizi kıyılarıyla olan deniz aşırı münasebetleri meşhurdur. Bunlar cenkçi ve denizci bir millet idiler. Garpten gelen ve herhalde kendileriyle uruktaş olan Dorilerle çabucak kaynaştılar. Meşhur tarihçi Herodotun vatani olmakla da şöhretlenmişti.

Halicarnasse adı hangi dilden ve Halicarnassalılar kimlerdendi?

Has ismin tanınmış bu tipi Grekçedir. Ve Hali ile Karnas kelimelerinden değildir. Grekçede Hals kelimesi müennes olarak tuz, müzek-

ker olarak deniz ifade eder [1]. Şu halde kelime morfolojisi değişmeden hem tuz, tuzlu su, hem müstakil olarak büyük su, deniz manası vermektedir. Anadolu'daki Kızılıрмаğın adına Halys denmesinin sebebi - tarihçilere göre - yatağındaki tuzla bolluğudur. Halbuki bu kelime yalnız Yunanlılar tarafından kullanılmış değildir. Çünkü başka yerlerde bu kelime ile yapılmış ve Grekçe olmayan birçok yer adları buluyoruz. Sturmfels bize bunlardan birkaç misal vermektedir. Ona göre meselâ: Hall, öyle bir yer adıdır ki onunla o yerin evvelki hali öğrenilmekte ve orada tuzlu su kaynakları bulunduğu anlaşılmaktadır.

Schwäbisch — Hall
Reichan — Hall

gibi bu yerler zengin bir tuz tesisatına merkezdir. Hall kelimesi başda gelmek üzere de terkipler yapılmış ve has isim olarak konulmuştur. Hallein; Hallstadt gibi. Galiba bunlar Keltçedir [2].

Rus Âlimi Marr; Halis kelimesini tetkik ederken şu ma'lûmatı vriyor:

Sumer dilinde su demek olan (â) [3] nın tam ve mükemmel şekli (al) dır. Ve al unsuru Türklerin bulunduğu yerlerdeki ırmak adlarında muhafaza edilmiştir. Meselâ: Kızılıрмаğın eski adı olan Halis gibi [4].

Marr bir dereceye kadar doğruyu bulabilmiştir. Filhakika (âl) Türkçede doğrudan doğruya uzun su manasınadır. Sumerce su demek olan (â) iki defa (a) dır. Onu, Sumerliler ve yakın vakitlere kadar Cermenler (aa) biçiminde yazıyorlardı. (aa) haddi zatında (ağ, aĝ) demektir. Çünkü Autran'ın tetkiklerine göre de Sumercede kelimeler vokal ile bitmezler.

Güneş - Dil Teorisi'ne tatbikan yapacağımız etimolojik analiz bize aynı elemanları ve aynı manaları vereceektir. Analiz şudur:

$$\begin{array}{ccc} (1) & (2) & (3) \\ \text{Âl (a—al)} & = & \text{aĝ + aĝ + al} \end{array}$$

1) aĝ—Ana köktür. Su anlamındır.

[1] Boisacq. Dictionnaire etimologique de la langue Grec s. 47 ve Walde - Pokorny.

[2] Sturmfels. Ortsnamen s. 62

[3] Sumercede su demek olan (â) nın yine Sumerce imlâsı (a a) idi ki Sumeroglarn kabul ettiğine göre bunlar muhakkak (g) ve kategorisinden birer konson atrlardı.

[4] Marr, Şarkî Akdeniz havzasında Linguistique seyyahat s. 61 (Rusca)

2) ağ=Ana kök anlamını temsil eden obje veya süjeyi gösterir elemandır.

(ağ+ağ) = ağağ, akağ, ahak, akak = su, mayi, cereyan eden, akıcı madde demektir.

3) al = Uçsuz, bucaksız bir uzunluk ve genişlik ifade eden bir elemandır.

Şu halde (ağ + ağ + al) ve son morfolojik şekli ile (Gal, Kal, Hal ve Âl) çok uzun veya geniş su demek olur. Baykal gölünün adında gördüğümüz (hal, kal) kelimesi gibi. Halis kelimesinin sonundaki (Is) unsuru bizce (ğ) den bozmadır. Çünkü asıl kelime (Hall) olmak gerektir ve (Hall) deki ikinci bir unsurun aynı cinsten iki vokal yan yana gelebileceği için (ğ) olması tabiidir.

Alman dillerinde Hall, Grekçede Hals ve Halis olmasının sebebi budur.

Şu Türkçe kelimeler de bunun misalleridir.

- Holbu = Yalak, oluk (Yakutistanda bir ırmak adı, Pekarski s. 995)
- Holboloh = Bir göl adı, (Pekarski, s. 3447).
- (Kal) ima = Bir nehir adı, Seredni - Kolmski şehri (Pekarski s. 995)
- (Hol) bo = Nehir adı
- Âl = Büyük sularda yüzen kayak ve mavna. Ve nihayet Türk dilinde (Öl) rutubet ve (göl) büyük su manasındır. (Oluk) mütemadiyen su nakli hareketine maruz mahal demektir.

Carnasse'a gelince bu; kelimenin Karnak (Carnec) ile bir münasebeti olduğunu sanmak istiyoruz. Çünkü Carnac (Karnak ta yazılıyor) Yukarı Mısırdaki bir köydür. Tep harabeleri üzerindedir Ammon'un güzel mabedidir. [1]

Fransanın Bretagne sahillerinde Güneş mabedi ve sayısız dikili taşlarıyla tanınmış eski ve kutlu bir memleket harabesidir. Yine Karnak, Oğuzlar ilinde bir yerdir, memlekettir.

Bu şehirlerin üçünde de kale, istihkâm ve barındırıcı bir varlık bulunuyor. Bu bakımdan analizlerini yaparsak şu neticeye varırız:

[1] Larousse Universel.

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)							
Carnak	:	ağ	+	ak	+	ar	+	an	+	ak				
Carnasse	:	ağ	+	ak	+	ar	+	an	+	as:	+	as	+	eğ
Carnassos	:	ağ	+	ak	+	an	+	an	+	as	+	as	+	os

1) Ağ = kuvvet, kudret ve sahip anlamına ana köktür.

2) Ak = ana kök anlamını temsil eden prensipal köktür.

(ağ + ak) = hâkim, büyük, kuvvetli, sahip demektir. Muhtelif lehçelerdeki muhtelif morfolojik şekilleri şunlardır:

Ağay, Akay, Aka, ağa

3) Ar = mananın herhangi bir sahada tekerrürünü ifade eder. Binaenaleyh (ağ + ak + ar) = (ağakar) = (kar) kudret ve kuvvetin bir süje veya obje tekerrürünü ifade eylemek lâzımgelir. Böyle olup olmadığını aşağıya aldığımız misallerle de tetkik etmiş olacağız.

Kar	:	Kolun yukarı kısmı (Kırgız, R.)
Kar	:	Hiddet, lânet, telin (Kırgız, Arap, R.)
Kar	:	Karmak, karışmak (Garp, R.)
Kartga	:	Müdafaa, karşı koymak (Yakut, Vamberi)
Korgot	:	Müdafaa, (Yakut, Vamberi)
Kormaa	:	Müdafaa (Çuvaş, Vamberi)
Har hasa	:	Cenk - cidal (Çağatay, Pavet de Courteille)
Harila	:	Muharip, yiğit, kahraman (Yakut, Pek.)
Gargasa:	:	(Garp lehçesi)
Korumak	:	(» »)
Gür	:	(» »)
Gürbüz	:	(» »)
Kargı	:	Harp aleti (» »)
Kargan	}	İstihkâm (Çağatay, Vamberi)
Kur		

Ön Asya dillerinde:

Sumerce	Kar:	Müstahkem, girilemez yer (F. Dilitseh)
Kasca	Kara:	Yardım, takviye (F. Delitzseh)
Etice	Harnik:	İmha etmek (Delaporte)

ve has isimler halinde olarak ta:

Karya	:	Halicarnasse'in bulunduğu memleket, cenkçi ve denizci insanlar memleketi. Eri metinlerinde bu yere Kargisa diyorlar.
Kargamiş	:	Cenup Etilerinin müstahkem sitesi.
Kartaca	:	Şimal Afrikasında aslı Fenikeli olan müstahkem bir deniz sitesi.

Kar kelimesi semantik kıymetini muhafaza etmek şartıyla Hint - Avrupa dillerine de geçmiştir. Meselâ:

Hint - Avrupa ana kökü	: Kar	= sert	}	[1]
Grek	: Karkaray	= sert		
»	: Karnagos	= sert kayalık		
»	: Karkinos	= sert zerre		
Alman	: Hart	= sert		
Grekçe	: Kartos	= sertlik kuvvet		

Bu son iki kelimenin Türkçe kart ve sert ile birlikleri meydandadır. Bunlarca Carnosse kelimesinin Kart isminde kudret ve kuvvet manasının bütün polisemisini bulmuş oluyoruz. Ve eski Uygur Şor ve Altay lehçelerinde kuvvet, kudret manasına gelen (Rad.) Karu kelimesine de bakarak bu kelimenin hakikatte ve aslında Türkçe olduğunu kabul etmek mecburiyetinde bulunuyoruz.

Kelimenin dördüncü unsuru An idi.

4) An = egoya bitişik sahayı gösterir. Bu surette meydana çıkan Karan kelimesindeki kendisine kuvvet ve kudret tezahuru, sahiplik ve yiğitlik görünüşü bulunan bir süje veya obje arayıp bulmak borcumuzdur. Çünkü Güneş - Dil Teorisi'nin kelime elemanlarına verdiği rollerin asla ve hiçbir yerde ve zamanda değişmeyeceğine ve bunların kat'i olduğuna inanıyoruz.

Kırgızlarda kuvvetli, kudretli ve kahraman kimselere verilen Karan kelimesi bizi teyit eden ne morfem ve ne de semantem bakımından asla değişmemiş olan bir vesikadır.

5) Ak = manayı tamamladılan ve isimlendiren unsurdur. Şu halde Karnak kelimesinde kuvvet ve kudret tezahür eden objekt veya sujet demektir.

Nitekim Çağatay lehçesinde Karnak: er = büyük karınlı, şişman adamdır. (D. L. T.) burada bahis mevzuu bir yer olduğu için kendisinde kuvvet ve kudret bulunan ve tezahür eden mahal, şehir, kale, müstahkem yer manası çıkarmış oluruz. Oğuz elindeki Karnak şehri gibi.

NOT — Carnasse'deki (. + s) unsuru rolünü yapmadığı için ana kök olan (ğ) den müdevver olmak gerektir. Kretchmer bu hâdiseyi toponomik tetkikinde şu şekilde anlatmak ister: [2] Bazı Önasya yer adlarında sonları ss li kelimelerde bu harflerin (ks) e inkılâp ettiği çoktur. Meselâ Aruassis'in aroakcis'e, Bruassis'in bruaxis'e dönmesi gibi.

[1] Walde - Pokorny, c. I. s. 354

[2] Kretchmer "Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache s. 318

Böyle olmakla beraber Fransızca şeklindeki as, eğ ve Grekçesindeki au ve os elemanları mananın ifadesine ve tamamlanmasına hizmet eden muahhar elemanlar olarak kabul edilir.

Zaten imlâ bakımından Önasya yer adları arasında bu isim müstesnadır. Bu gibi has isimlerin hepsi birtek (s) ile kretschmer tetkik etmiştir. [1]

Mısırdaki Karanlık, haddi zatında kuvvet ve kudret tanrısı olan Ammon tanrının mabedini ve meşhur sarayları ifade ettiği gibi, Fransızcada sayısız ve mücessem dikili taşlar ve mabediyle tanınmış bir şehir, Oğuz illerinde de müstahkem bir kaleyi gösterdiğine göre, kurumuna ve durumuna bakarak Karnas'ın da hakikatte bunlardan biri (Karnak) olması lâzımdır.

Şu halde Halicarnasse sulu karnak demek olup gerek toptan morfolojisi, gerek parça parça unsurlarının semantiği bakımından bütün hüviyetleriyle Türk asıllı kelimelerdir.

Güneş - Dil Teorisi'nin bize açtığı bu aydın ve parlak tetkik ufku altında dünyanın neresinde, ne zaman yaşamış olursa olsun her Türk asıllı kelimeyi bulup hüviyetini anlamak kabil oldu.

Yüksek huzurunuzda okuduğum bu küçük etüt ile de Güneş - Dil Teorisi'ne göre yapılacak toponomik araştırmaların tarihe edeceği büyük hizmete işaret etmiş bulunuyoruz.

Biz, Büyük Atatürk inkılâbının gençleri tuttuğumuz diltçilik yolunun çetin merhalelerini aşarken önümüzde ve arkamızda millî şefin istikbalî olduğu kadar maziyi de tenvir eden güneş varlığını görmekte ve feyzimizin kaynaktan taşıdığına inanmaktayız. Bizce ilk insanın konuştuğu Türk dili bütün insanlığın ağızında dolaştı; şimdi de bütün dillerde yaşamaktadır. Bu davayı gütmek ve yaşatmak azminde olanların piş-tarı bulunmak ne büyük şereftir. (*Alkışlar*).

Başkan — Bayanın tezi hakkında da mütaleaları olanlar aynı veçhile hareket ederler.

Bugünkü toplantımıza son vermeden evvel Türk Dil Kurumunun Üçüncü Kurultayını kutlamak üzere, Kurumun yaratıcısı ve hamisi bulunan Atatürke hitaben yazılmış olan telgraflar okunacaktır.

Telgrafların hepsi yazılış itibariyle aynı olduğundan yalnız gelen yerleri ve yazarları okutacağız.

[1] Kretschmer, aynı eser, s. 317

Isparta, Muş, Artvin, Elâziz valilerinden, Kastamonu, Niğde, Siirt, Antep, Uluborlu, Talas, Çorum, Karahisar, Garzan, Çoruh, Isparta, Bilecik, Urfa, Gediz belediye reisliklerinden; Avanos, Niğde parti başkanlıklarından; Muş, Mersin halkevlerinden.

Yarın saat 14 te toplanmak üzere bugünkü toplantıya son verildi.